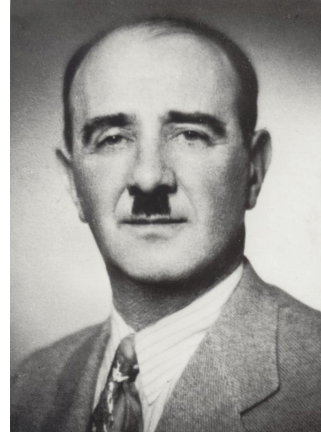

Edebiyat Tarihi Açısından Mehmet Fuat Köprülü

HACER GÜLŞEN

Edebiyat tarihi, edebî eser ve şahsiyetleri kronolojik ve sistematik olarak inceleyen bir bilim dalıdır. Dünya ve Avrupa edebiyat tarihi gibi çok geniş coğrafya alanlarını ihtiva eden nadir örneklerle karşılık daha ziyade milletlerin (*Türk Edebiyatı Tarihi*), belirli devirlerin (*XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*), hatta edebî akımların (*Türk Teceddüd Edebiyatı Tarihi*) ve türlerin (*Türk Tiyatro Edebiyatı Tarihi*) tarihleri daha yaygındır. (Okay, 1994: 403-405) Türk edebiyatında çok erken dönemlerde (XV. yüzyıl) Fars edebiyatının etkisiyle başlayan tezkireciliği saymazsak, modern anlamda edebiyat tarihi XIX. yüzyılın ikinci yarısında özellikle Fransızların etkisiyle başlar ve gelişir. Yine edebiyat tarihi çerçevesinde düşünülecek olan tezkireciliğin devam etmesinin yanında, Ziya Paşa, Namık Kemal, Recâizâde Mahmut Ekrem gibi şahsiyetlerin geçmiş ve dönemlerinin edebiyat ile ilgili yazı ve kitaplarını, müstakil monografileri (İsmail Hakkı'nın, Ahmet Midhat Efendi, Recâizâde Mahmut Ekrem, Cevdet Paşa ve Şemsettin Sami monografilerini)¹ göz ardı etmememiz gerekir.

51

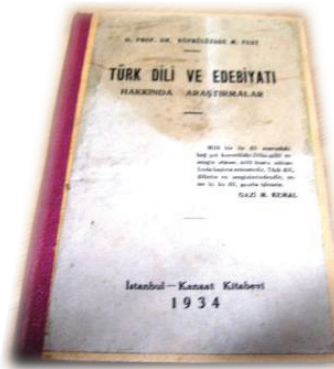
Edebiyat tarihi adını taşıyan ilk eser, Abdülhalim Memduh'un *Tarih-i Edebiyat-ı Osmâniye*'sidir (1889). Şahabettin Süleyman'ın *Tarih-i Edebiyat-ı Osmâniye*'si (1912), Fâik Reşad'ın *Tarih-i Edebiyat-ı Osmâniye*'si (taş bs. 1328 / 1912, 1923) unutulmayacak eserlerdir. M. Fuat Köprülü'nün Darülfünunda okutulan *Türk Tarih-i Edebiyatı Dersleri* (taş bs. 1329 / 1914) ve *Türk Edebiyatı*

¹ İsmail Hakkı (Eldem), *Ondördüncü Asır Türk Muharrirleri* adlı eserinde 1. Defter Ahmet Mithat Efendi'ye, (İstanbul Artin Asaduryan Şirket-i Mürebbiye Matbaası, 1891, 83 sayfa), 2. Defter Recâizâde Mahmut Ekrem'e, (İstanbul Mahmut Bey Matbaası, 1891, 88 sayfa), 3. Defter Cevdet Paşa'ya, (İstanbul Alem Matbaası, 1891, 78 sayfa), 4. Defter ise Şemsettin Sami Bey'e, (İstanbul Kasbar Matbaası, 1893, 92 sayfa) aittir.

Tarihi (1926) adlı eserleri de önemli eserlerdir.

Türkiye’de edebiyat tarihinin ve Türkolojinin kurucusu olan Köprülüzâde Mehmet Fuat, Türk edebiyatı tarihini bir bütün olarak ele alır ve onu sistemleştirir. Daha 1913’de neşrettiği “Türk Edebiyatı Tarihi’nde Usûl” adlı makalesinde edebiyat tarihini, medeniyet tarihinin parçası olarak gördüğünü açıklamıştır. İlk baskısı 1919 tarihinde yapılan monografik bir çalışma olan *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* adlı eserinde Mehmet Fuat Köprülü, edebiyat tarihi hakkındaki düşüncelerini şu sözlerle açıklığa kavuşturur:

“Edebiyat tarihimiz hakkında şimdiye kadar Doğu’da ve Batı’da yazılmış pek az umûmî eserler ve monografiler ekseriyetle ilmî bir kıymetten mahrum olduğu gibi, Türk edebiyatının umûmî gelişme meselesi de ilim âlemi için henüz hallolunamamış bir muammâdır; esasen, Hammer’den Gibb’e ve eski tezkirecilerimizden bugünkü bazı nadir âlimlere kadar, hiç kimse, Asya içerilerinden Akdeniz kıyılarına kadar bütün Türk milletinin en az on üç on dört asırlık edebî tekâmülünü bir bütün şeklinde mütâlea ve tetkik lazım geldiğini, esefle söyleyelim ki anlayamamıştır. Muhtelif Türk şubelerini birbirleriyle alakası olmayan ayrı milletler sayarak aralarındaki bağ ve münasebetleri anlamayan, umûmî Türk tarihini bir bütün şeklinde mütalaaya ihtiyaç görmeyen tetkikçilerinin elinde, dünya tarihinin bu mühim parçası ebediyen bir muammâ şeklinde kalacaktı. Bereket versin şu son altı – yedi senedir memleketimizde mütevâzîâne bir şekilde başlayan tarih araştırmaları, müsteşriklerin şimdiye kadar bağlı kaldıkları bu görüş tarzının yanlışlığını meydana koyarak, geçmişin tetkik ve yaşatılması için nasıl bir yol tutulması lazım geldiğini meydana çıkardı.”

Köprülü, 1920 ve 1921 tarihlerinde iki fasikül hâlinde *Türk Edebiyatı Tarihi*’ni yayımlamaya başlar. Eser, 1926 yılında son şeklini alarak yayımlanır. *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinde de, edebiyat tarihinin, “umûmiyetle tarihin -daha açık ifade ile Medeniyet tarihinin- en mühim bir kısmı” olduğunu tekrarlar. Ona göre, edebiyat tarihi, “Medeniyet tarihinin, yahut umûmî ve yaygın manasıyla Tarihin çerçevesi içinde tetkik olunmalıdır.” Filoloji ve Tarih ilimlerine dayanmadan bir edebiyat tarihi meydana gelemez. Şair ve mütefekkirin hâl tercümelerini sıralayan bir

edebiyat tarihi ise bu isme layık olamaz.

Sadece *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eseriyle değil, aynı zamanda meşhur “Türk Edebiyatı Tarihinde Usul” (*Bilgi Mecmuası*, 1913), “Türk Edebiyatının Menşei” (*Millî Tettebbular Mecmuası*, 1916) adlı makaleleriyle ve *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (1919) adlı monografisiyle, dönemi için ilk ve önemli çalışmalara imza atan Köprülüzâde Mehmet Fuat, edebî eser, edebiyat tarihi ve edebiyat tarihçisi hakkındaki düşüncelerini muhtelif makalelerinde de açıklar. Örneğin, edebiyat tarihi alanında bir eserin kalıcı olma şartları üzerinde durur. Edebiyat tarihi anlayışına göre, bir edebî eserin yaşayıp rağbet kazanması o devrin ve halkının eğilimlerine, zevklerine, kaynak olmasından ileri gelmektedir. Bir devrin ortak eğilimlerini kendinde toplayamayan bir eser ne kadar kıymetli olursa olsun, sosyal bir etki yaratamayacağı için tarihî kıymetten de mahrum demektir.

Köprülüzâde Mehmet Fuat, edebiyat tarihçisinin herhangi bir sanatkâr hakkında kendi şahsi hükmünü veren bir adam olmadığını düşünür. Ona göre, edebiyat tarihçisi incelediği sanatkârın çeşitli asırlar tarafından ne gibi değerlendirmelere uğradığını, eserinin ne derece başarı kazanabildiğini, etkilerinin derecesini bütün sebepleri ve sonuçlarıyla anlamaya çalışan kişidir. Her milletin edebiyat tarihinde daima görülen bir olay üzerinde durur yazarımız. Bu da zamanında büyük bir sanatçı olarak kabul edilen bir sanatkârın, ilerleyen devirlerde unutulabilir olması, ya da hayatında hiçbir önem kazanamayan diğer bir şairin, ileride büyük bir üstat olarak görülebilirliğidir.

Köprülüzâde Mehmet Fuat, şahsi hükümlerle edebiyat tarihi yapılamayacağını her devirde yazılmış tezkireleri önem ve dikkatle incelemek gerektiğini sözlerine ekler. Bir başka yazısında da, edebiyat tarihçilerinin kendi çalışma alanlarına daima biraz fazla önem verdiklerini ifade eder. Edebiyat tarihçilerine göre, bir milletin ruhunu bütün çıplaklığıyla gösterebilen en canlı belgeler, edebî eserlerdir. Bir iskeletten farkı olmayan siyasi tarihlere karşı sanat ve edebiyat tarihinin yüksekliği, tek yaşayan tarih şubesi olmasından kaynaklanır. Ona göre, büyük edebiyat tarihçilerinin bir milletin edebiyatını incelerken onun asıl tarihini yazdıkları iddiasına kalkışmalarına başlıca sebep budur. Sözlerine şöyle devam eder: “*mademki bir milletin dehasını en iyi temsil edebilenler sanatkârlardır, o halde birer sanat zirvesi sayılabilecek şaheserleri incele-*

yen tarihçilerin bu iddiası kuvvetsiz değildir.”

Köprülüzade Mehmet Fuat, millî dehayı temsil edebilecek eserleri şahe-ser olarak görür. Köprülü'nün, oluşturduğu usule göre, edebiyat tarihimizi tetkik ettiği: *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eseri hâlen önemini koruyan ilmî ve akademik hüviyette ilk edebiyat tarihidir.

Mehmet Fuat Köprülü'nün bu çalışması, döneminde büyük ses getirmiştir. Bu eserle ilgili değerlendirmelerden de kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. Bu isimlerden ilki Necip Asım, Köprülüzâde Mehmet Fuat'ın *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinin umumi Türk edebiyatı tarihi için bir el kitabı mahiyetinde olacağını düşünür. Bu mühim eserin ilk cüzünün çıktığını, ikincisinin de matbaaya verildiğini müjdelere. Necip Asım'ın şu sözleri Köprülüzâde Mehmet Fuat ve *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eseri için hissettiklerini de yansıtır: *“Yukarıda arz ettiğimiz gibi Türk edebiyatı ve tarihi hakkında hemen bir fikir sahibi bile olmadığımız bir zamanda bu bahsi tâ esastan tutturarak, her meseleyi ayrıca tahlil eden bir terkîp vücûda getirmek her yeninin kârı olmadığını itiraf etmeliyiz.”* Necip Asım'a göre bir taraftan böyle edebiyat kürsüsü *“feyzler”* göstermekte iken diğer taraftan da Türk lisanı tarihi ve umumi Türk tarihi kürsüleri de hazırlayabildiği eserleri ortaya atabilme imkânına nail olur. Bu geniş sahada çalışmak için birçok insan yetişirse ancak o zaman millî mefkûre büyük bir olgunlukla kendisini gösterir. Necip Asım, *“muhterem bir dostu”* olarak gördüğü Köprülüzâde Mehmet Fuat'ın eserinden dolayı onu tebrik ederek sözlerine son verir. Yakup Kadri de, *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eseri, (bu eseri yazan, *“genç ve güzîde müderrisin”* (bu ifadede Necip Kadri'nin, Köprülüzâde'yi takdir ettiğini de anlamaktayız), *Bilgi* mecmuasında edebiyat tarihine dair yazdığı bir mukaddemenin, (bu yazı *“Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl”* adlı yazısıdır) devamı sayabileceğimizi söyler. Yakup Kadri'ye göre *Türk Edebiyatı Tarihi* başlı başına bir eser olmayıp uzun bir inceleme ve araştırma silsilesinin bir halkasını oluşturmaktadır. Yazar şunları söyler:

“Mehmet Fuat Bey bundan evvelki kitabında, bize Türk edebiyatının menşelerinden bahsetmişti; şimdi de bu edebiyatın İslam edebiyatının tesiri altında nasıl bir istihâleğe uğradığını afâkî ve nâfiz bir ilmî usûl ile şerh ve izâh ediyor. Bu kitap müellifin diğer eserleri gibi her türlü şahsî mütalâalardan, husûsî nokta-i nazarlardan, leh veya aleyhte verilmiş hükmîlerden tamamıyla ârî ve âdeta bir kamus gibidir.”

Yakup Kadri'ye göre eserin içinde,

“Bütün alâkadarların ve bu hususta kendisini en ziyade sahib-i ihtisas görenlerin bile istifâdesini temin edecek malumat vardır. Lakin maatteessüf her şeyin ancak bir dedikodu hâline girdikten sonra ehemmiyet kazandığı bu şehirde bu gibi ciddî eserler hiç nazar-ı dikkati celp etmeksizin”

geçip gitmektedir.

Sonuç olarak Türk edebiyatı tarihi araştırmalarında en önemli isimlerden biri Mehmet Fuat Köprülü'dür. O, Türkiye'de edebiyat tarihinin ve Türkolojinin kuruculuğunu yapmıştır. Mehmet Fuat Köprülü, Türk edebiyatı tarihini bir bütün olarak ele almış ve onu sistemleştirmiştir. Türk edebiyatı tarihi hakkındaki görüşleri kadar, bu alandaki eserleriyle de hiçbir zaman unutulmayacak değerli bir bilim adamıdır.

Kaynakça

- Köprülüzâde Mehmet Fuat, (1918), “Süleyman Fakih ve Mevlid-i Şerif”, *Şair*, nr. 2, 17 Kanunievvel.
- Köprülüzâde Mehmet Fuat, (1918), “Hüseyin Daniş Bey'e”, *Yeni Mecmua*, nr. 44, 16 Mayıs.
- Köprülüzâde Mehmet Fuat, (1919), “Epope Meselesi”, *Büyük Mecmua*, nr. 5, 9 Nisan.
- Mehmet Fuat Köprülü, (1966) “Türk Edebiyat Tarihinde Usul”, *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara.
- Mehmet Fuat Köprülü, “Başlangıç”, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1987.
- Mehmet Fuat Köprülü'nün *Türk Edebiyatı Tarihi*'nin 5. ve son baskısı için bkz., *Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yay., Ankara 2003.
- Necip Asım, “Türk Edebiyatı Tarihi”, *İkdam*, nr. 8737, 11 Temmuz 1921.
- Okay, Orhan, (1994), “Edebiyat Tarihi”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul.
- Yakup Kadri, “Türk Tarih-i Edebiyatı”, *İkdam*, nr. 8920, 14 Ocak 1922, s. 2.